

УДК 323.285-55.26

Сергій Кулик,

кандидат політичних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин та регіональних студій,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

Kulyk.Serhij@vnu.edu.ua,

ORCID ID: 0000-0001-7520-7426;

Анастасія Панчук,

студентка 2 курсу магістратури освітньої програми «Міжнародні відносини»,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

holyrome17@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4981-5895

DOI 10.29038/2524-2679-2022-03-219-233

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ ЖІНОК У ТЕРОРИСТИЧНИХ РУХАХ СУЧАСНОСТІ

Сучасний тероризм істотно відрізняється від проявів терористичної активності минулого за програмними цілями, тактиками та засобами боротьби. Установлено, що особливістю діяльності терористичних угруповань із кінця ХХ ст. є активне залучення жінок до такої діяльності, здійснення жінками-смертницями терористичних атак. З'ясовано мотиви участі жінок у діяльності цих організацій, методи психологічного тиску, який на них чинять керівники, члени організацій і релігійні лідери. Звернено увага на ідеологічні засади (закони шаріату, шахідизм, джихад) і стійкість моральних переконань жінок-смертниць, пропагування їхньої справи серед нових членів радикальних угруповань. Наголошено на тому, як позиція чоловіка, близьких, родичів впливає на рішення жінки приєднатися до терористичної діяльності. За допомогою методу порівняння виявлено особливості ролей, статусів, вплив жінок у діяльності таких терористичних угруповань, як «Аль-Каїда», «Чорні вдови», «ХАМАС», «Тамільські тигри». На основі різноманітних інформаційних джерел зроблено спробу відтворити соціально-психологічний портрет сучасної жінки-

терористки. Розглянуто мотиви, заяви, поведінку жінок перед, під час і після здійснення ними терористичних атак. Стверджується, що жіночий тероризм становить загрозу для національної безпеки держав світу й істотно впливає на міжнародні відносини. **Ключові слова:** терористки-смертниці; мотиви участі; шахідізм; джихад; терористичні організації; жіночі підрозділи; «Чорні вдови».

Serhii Kulyk,

Lesya Ukrainka Volyn National University,
ORCID ID: 0000-0001-7520-7426;

Anastasiia Panchuk,

Lesya Ukrainka Volyn National University,
ORCID ID: 0000-0003-4981-5895

FEATURES OF WOMEN'S PARTICIPATION IN MODERN TERRORIST MOVEMENTS

Modern terrorism differs significantly from the manifestations of terrorist activity in the past in terms of program goals, tactics and means of struggle. It is established that the peculiarity of the activities of terrorist groups since the end of the twentieth century. there is an active involvement of women in their activities, the implementation of terrorist attacks by women suicide bombers. The motives of women's participation in the activities of such organizations, methods of psychological pressure exerted on them by leaders, members of organizations and religious leaders are clarified. Attention is paid to ideological principles (Sharia law, martyrdom, jihad) and the stability of the moral beliefs of women suicide bombers, the promotion of their cause among new members of radical groups. It is emphasized how the position of a man, relatives, friends influences a woman's decision to join terrorist activities. The method of comparison revealed the features of roles, statuses, the influence of women in the activities of such terrorist groups as «Al Qaeda», «Black Widows», «Hammas», «Tamil Tigers». Based on various information sources, the authors tried to recreate the socio-psychological portrait of a modern female terrorist. Motives, statements, behavior of women before, during and after their terrorist attacks are considered. It is claimed that women's terrorism poses a threat to the national security of the world and has a significant impact on international relations.

Key words: suicide bombers; motives for participation; martyrdom; jihad; terrorist organizations; women's units; «Black widows».

1. ВСТУП

Постановка проблеми. В останнє десятиріччя значно активізувалась участь жінок у діяльності терористичних організацій, що значно збільшило загрозу для національної безпеки держав світу. Незважаючи на те, що тероризм вивчають соціальні, політичні й психологічні науки, гендерний аспект діяльності терористичних організацій, а саме: особливості психологічного портрету терористок, їх статус і розподіл ролей у діяльності таких організацій, ще недостатньо опрацьовані. У суспільстві панує стереотип, що жінки милосердніші, жалісливіші й слабші «бойовим духом» за чоловіків. Проте реальність переконує, що це не завжди так. Вивчення участі жінок у терористичних рухах важливе й тому, що це частина більш загальної проблеми участі жінок у підпільній (нелегальній) політичній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеологічні й психологічні основи тероризму, проблеми впливу тероризму на психологію людини, шляхи протидії та профілактики тероризму вивчені недостатньо. Крім того, потребує вдосконалення понятійний апарат дослідження тероризму. Питання участі жінок у терористичних рухах розглядали науковці Ю. Гавриліна [1], М. Адамова [2]. Аналіз ролі жінок у терористичній діяльності досліджували О. Бізові [3] та Е. Шарафутдінова [4]. Незважаючи на це, феномен жіночого тероризму залишається ще малодослідженим. Значно менше досліджень, у яких звернено увагу на статус жінок-терористок у терористичних організаціях, методи їх вербування й психологічної обробки, мотиви, які змушують жінок, дотримуватися радикальних ідей. У публікаціях С. Бессонової [5] та В. Малишевої [6] подано психологічний портрет жінки-терористки. Психологічні особливості тероризму розглядає у своїх публікаціях О. Ільченко [7]. Ю. Швайцер [8], А. Спекхард [9] намагалися класифікувати ознаки, за якими жінки беруть участь у діяльності терористичних операцій. Теоретичним підґрунтям статті були публікації Садіка Дж. Аль-Азма [10], А. Наумця [11], С. Ланцова [12].

Мета дослідження – з'ясувати особливості участі жінок у терористичних рухах сучасності.

Методи дослідження. Використання авторами статті різних методів дослідження дало змогу комплексно розглянуто особливості участі жінок у терористичних рухах сучасності. Структурно-функціональний метод використано під час дослідження структури терористичних організацій та функцій, які в них виконують жінки й жіночі підрозділи. За допомогою івент-аналізу ми з'ясували, як певні терористичні атаки сприяли

поширенню ідей жіночого тероризму. Контент-аналіз використано для встановлення особливостей висвітлення в ЗМІ терористичних операцій за участю жінок, для характеристики інформаційних видань для жінок, які поширюють терористичні організації. Метод порівняння виявився ефективним під час вивчення участі жінок у діяльності різних терористичних організацій, у процесі дослідження особливостей їх ролі та статусу. Біхевіористичний метод уможливив створення психологічного портрету сучасної жінки-терористки, з'ясування мотивів участі в діяльності терористичних угруповань, особливостей психологічного впливу на них.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Жінки завжди були залучені або брали активну участь у терористичній діяльності. Вони не обмежувалися другорядними ролями, часто ставали лідерами терористичних організацій і генераторами злочинних ідей. Характерна риса здійснення терактів на межі ХХ і ХХІ ст. – використання жінок-самогубців. Залучення жінок-смертниць до вчинення терористичних актів, на думку їх організаторів, мало низку переваг. Жінки, зазвичай, віддають перевагу більш громіздкому одягу, ніж чоловіки, що дає їм змогу краще сховати вибухівку. Жінка може бути «вагітною», що має особливу, подвійну «вигоду»: співробітники служби безпеки часто неохоче йдуть на затримання вагітних жінок, що дає змогу потенційним терористкам-смертницям краще приховати зброю. Та обставина, що «жінки викликають менше підозр, ніж чоловіки в однакових умовах», неодноразово використовували представники різних терористичних організацій. У підсумку терористки-смертниці однією терористичною атакою в середньому вбивають більше осіб, ніж їхні колеги-чоловіки. Залучення жінок-мусульманок до насильницьких актів терору практикували завжди; і це мало певні особливості. Відомо про таких жінок, як Софія Перовська – перша жінка-організатор терористичних актів, яка особисто брала участь у підготовці трьох замахів на російського царя Олександра II, у результаті яких загинуло кілька десятків людей; Віра Засулич – перша жінка-бойовик; Фанні Каплан – перша жінка, яка вчинила успішний замах на главу держави; Лейла Халед – перша жінка, яка викрала пасажирський літак. Шиназі Амурі, відома також як Вафа Ідріс, – 22-річна палестинська студентка, яка стала першою жінкою, котра перетворила себе в живу бомбу. 29 січня 2002 р. вона підірвала себе в Єрусалимі, убивши одну людину й поранивши майже сто п'ятдесят. У

пам'ять про такі дії іракський диктатор С. Хуссейн наказав установити їй пам'ятник у Багдаді.

Сучасна інтерпретація терміна «шахід», який використовують для позначення дій смертників-терористів, не відповідає його ісламській класичній традиції. Слово «шахід» – близькосхідного походження, у перекладі з арабської означає «свідок», а в переносному значенні – «прихильний завданню». У період походів мединської умми, за часів Бадрської битви, що відбулася між мусульманами і язичниками-курейшитами, «шахідами» вважали тих, хто боровся з язичництвом (багатобожжям), поширюючи монотеїстичну релігію іслам. Осіб, які загинули на цьому шляху, називали «шахідами», тобто «мучениками за віру» й «загиблими на шляху до Аллаха». На практиці радикальні ісламські організації активно використовують у терактах т. зв. «шахідів». Наприклад, радикальна організація «Тигри визволення Таміл Ілама» вчить жінок воювати нарівні з чоловіками [8].

Причин того, чому жінки продовжують активно поповнювати ряди терористок-смертниць, виділяють декілька. Одними рухає помста за вбитих рідних, інші – мають функціональні, інколи незворотні порушення психіки, що трапилися на тлі багатьох стресових ситуацій, ще інші хочуть матеріально допомогти родичам і близьким. Значна кількість осіб, які вчиняють терористичні дії, – це вихідці з маргінальних верств суспільства, часто з нестійкою психікою, озлоблені й дезорганізовані в соціумі. Отже, терористок рекрутують із-поміж осіб, які шукають опору в житті. Інформація про наркотики, котрими накачують смертниць перед терористичною атакою, – це переважно європейська спроба раціонально пояснити їхні дії. Застосування наркотичних речовин і методів психологічного гіпнозу використовують у незначній кількості випадків. Переважний вік дівчат, які потрапляють до бойовиків саме таким чином, становить від 15 до 25 років.

Жінки-шахідки дуже небезпечні, адже в суспільстві панує стереотип, що жінки милосердніші, жалісливіші й слабші «бойовим духом» від чоловіків. Проте реальність свідчить про інше. Навпаки, жінки у зв'язку з особливостями їхньої нервової діяльності (більш висока рухливість, емоційність, збудливість) швидше за чоловіків стають агресивними, їх швидше опановує ідея знищення. Тому мотиви участі жінок у терористичній діяльності поділяють на дві групи. До першої належать мотиви, які виходять із того, що жінки через низку причин (особливості психоемоційної сфери, бажання заробити гроші) самостійно зробили вибір на користь терористичної діяльності. Друга група – це мотиви примусового залучення жінок до терористичних організацій: шантаж, примус чоловіка чи релігійного лідера, маніпуляції бажанням помсти за смерть близької

людини. Першу групу мотивів пояснюють ідеї, висунуті ще Ч. Ломброзо, про те, що жінки – це більш заздрісні, мстиві, морально менш повноцінні істоти, аніж чоловіки. Біологічний підхід також використовують для пояснення поведінки жінок зоологічною доцільністю [7]. Учені порівнюють поведінку багатьох жіночих особин у тваринному світі, які добувають їжу й при цьому вбивають своїх жертв, із поведінкою жінок-терористок, які втратили віру в усе та ненавидять увесь світ.

Твердження-стереотип про гріховність, підвищену емоційність і надмірну агресивність жінок дуже поширене. Тому І. Кім зазначає, що у виданій у Великій Британії книзі «Стріляй спочатку у жінок» британська журналістка А. МакДональд стверджує, що «назва книги запозичена нею з керівництва Інтерполу для антитерористичних спецслужб. Фахівці, мабуть, вважають жінок-терористок небезпечнішими за чоловіків, тому, згідно з міжнародною практикою, їх треба знищувати першими» [13]. А. МакДональд наводить думку У. Лакер про те, що жінки – члени терористичних угруповань, зазвичай, більш мужні й фанатичні, більш віддані ідеалам та цілям організації. Крім того, засоби масової інформації інколи формують образи терористок, які нездатні відповідати за свої вчинки, бо вони засліплені, позбавлені розуму. Іншим поширеним мотивом терористичної активності жінок вважають їх моральну й психічну патологію, нерівноцінність чоловічих і жіночих рис, що призводить до звинувачень жінок у їх неспроможності. При цьому як аргумент наводять уже згаданий нами вище біологічний підхід, а саме ідею про те, що для більшості психічно здорових жінок неможлива навіть думка про знищення невинних людей, особливо дітей, варварськими терористичними методами [7]. Із цього погляду жіночий тероризм трактують як аномалію, зумовлену психічними відхиленнями.

Дослідники вважають, що до терору як осмисленого вибору жінка може прийти, вважаючи гідним такий спосіб самоствердження. Неприйняття звичайної моделі жіночої долі вказує терористці шлях до набуття сенсу існування. Стати членом організації означає «подолати відчуженість, відчуття себе частиною цілого» [4]. Існує концепція, яка пояснює, що зростання жіночого тероризму зумовлено підйомом феміністичного руху, що призвів до переосмислення жінками своєї значущості й можливостей самореалізації в різних сферах діяльності. На підставі аналізу матеріалів засобів масової інформації дослідники відзначають, що «терористками рухають корисливі міркування» [14]. Завдання та дії, що їх виконують терористки, розглядають не лише з погляду виплат безпосередньо смертниці, але і як матеріальну компенсацію її родичам після скоєння

нею терористичного акту. Одним із поширених тверджень, що пояснюють вимушену участь жінок у терористичній діяльності, є вплив релігії. На думку І. Кім, «роль ісламу в маргіналізації і знеціненні жінок досить значна, причому дискримінаційний характер ставлення до жінок простежуємо не лише у релігійних ритуалах, але й у створенні базових міфів, догм і концепцій. Жінка, вихована від народження у дусі покори чоловікові, готова до виконання вказівок чоловіків, аж до відмови від свого життя і здійснення вбивства невинних людей. Тому релігія відіграє надзвичайно важливу роль у забороні або участі жінок у терористичних діях» [4; 13].

Терористками найчастіше стають жінки-мусульманки, звинувачені в позашлюбних зв'язках. Таким чином вони намагаються уникнути жорстокого покарання з боку родичів або батьків – зазвичай, це вбивство від рук свого батька, брата або чоловіка. Єдиний вихід у такій ситуації – це спокутувати свій гріх власним життям (тим більше «в ім'я Аллаха»). Мотивацію жінок-терористок поділяють на внутрішню й зовнішню. Однак, незалежно від того, які мотиви рухають жінками до участі в терористичній діяльності, смертниці – це люди, яким уже нічого втратити і для яких ніщо не є цінним. Як і для будь-яких убивць, їм характерна дегуманізація жертв, яких вони вважають «невірними», або тваринами, котрих вбивати легко. На підставі аналізу матеріалів ЗМІ, єдине, що, можливо, спроможне зупинити смертницю, – пише С. Бессонова, – це шанування жінок і дітей своєї національності [5].

Виходячи з різних мотивів та ідеологічного спрямування терористичних організацій, неможливо обмежити участь у них жінок якоюсь конкретною роллю. Дослідники встановили низку спільних рис, характерних для жінок – учасниць різних терористичних угруповань (табл. 1).

Таблиця 1

Роль жінок у діяльності терористичних організацій [3]

Критерії	Терористичні організації			
	«Аль-Каїда»	«Чорні вдови»	«ХАМАС»	«Тамільські тигри»
1	2	3	4	5
Сімейний стан	Одружені, повторно одружені	Самотні (більшість), одружені, вдови, повторно одружені	Одружені, неодружені	Неодружені

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5
Середній вік, <i>років</i>	14–40	25 (15–45)	17–60	14–16 («Чорні тигри»)
Роль в організації	Розвідка; оперативні керівники; рекрутинг; поширення ідеології	Смертниці-підрильники; рекрутинг	Смертниці-підрильники; логістика	Смертниці-підрильники; пропагандистки; тактики; бійці
Релігійна приналежність	Іслам	Салафітський ваххбізм	Іслам	–
Мотивація	Політичні мотиви; особисті мотиви; помста; сексуальне насилля	Політичні мотиви; психологічні травми; помста; сексуальне насилля	Політичні мотиви; помста	Політичні мотиви; сексуальне насилля

Жінки відіграють певні ролі у складі терористичних угруповань. Так, у «Чорних вдовах» і «Тамільських тиграх» є жінки, які стають смертницями, та ті, котрі відповідають за матеріально-технічне забезпечення, логістику, вербування людей, тоді як «Аль-Каїда» залучає жінок переважно лише до логістики й підбору персоналу. Значну кількість жінок залучають до терористичних організацій через сімейні зв'язки [3]. Наприклад, багато членкинь «Чорних вдів» долучені до організації через чоловіка, який був убитий або важко поранений солдатами збройних сил російської федерації, і вони прагнуть помсти. У «ХАМАС» багато жінок уже залучені до організації, і вони діють на підтримку свого подружжя, сім'ї. Часто жінки одружуються з чоловіками – членами організації, і це стає причиною зміцнення зв'язків між двома сім'ями та розширенням потенціалу новобранців та членів організації.

«Аль-Каїда». Більшість жінок в «Аль-Каїді» працює поза увагою громадськості, заохочуючи та підтримуючи наступне покоління терористів.

Її засновник Усама бен Ладен у своїх заявах неодноразово наголошував на тій праці, яку жінки виконували в угрупованні; пояснював, що «жінки відіграють істотну роль як прихильників, фасилітаторів та промоутерів у здійсненні джихаду» [15]. Не обов'язково жінки повинні брати участь в активних боях. Керівництво «Аль-Каїди» вважає, що жінок треба залучати переважно до підтримки нинішнього та наступного поколінь учасників організації. У 2004 р. навіть існував інтернет-журнал «аль-Ханса», що його видавало жіноче інформаційне бюро «Аль-Каїди» на Аравійському півострові, назване на честь жінки-поетеси. Періодичне видання було орієнтоване на жінок, які поділяли ідеологію та вірування її членів, інформувало про необхідність жіночої підтримки організації. Фон Ноп зазначає, що «аль-Ханса» мала на меті мотивувати жінок брати участь у джихаді, виховуючи своїх дітей, підтримуючи своїх чоловіків, братів і синів [15]. У 2011 р. існував ще один інтернет-журнал для жінок «Велична жінка», який видавали для пропаганди джихаду й матеріали якого розповсюджувала «Аль-Каїда». Публікації в ньому містили цікаву інформацію, починаючи з порад із краси й догляду за шкірою, як мучеництво приведе до щастя, та закінчуючи пошуком моджахедів із метою одруження. Багато вебсайтів, що належали організації, подавали таку передмову: «Жінки повинні принести в жертву своїх синів і чоловіків» [15]. Жінки також відіграють важливу роль вербувальниць – беруть участь в онлайн-форумах та інформаційних заходах. Створення Умм Усамою жіночої гілки самогубців викликало низку обурливих коментарів їхніх чоловіків, які вважали, що «роль жінок полягає в тому, щоб підтримувати своїх чоловіків, допомагаючи їм долати труднощі, пов'язані з частими переїздами, важкою місцевістю і суворими умовами життя» [16], а не бути бойовою одиницею. Однак останнім часом жінки, залучені до «Джабхат ан-Нусрі» – сирійського відділення «Аль-Каїди», підтримують організацію шляхом збору розвідувальної інформації та участі в бойових діях. Аафію Сіддікі, також відому як «леді Аль-Каїда», відповідальну за технічне та хімічне обладнання організації, розшукували джихадистські групи по всьому світу. А. Сіддікі була заарештована в США у 2008 р. Чимало груп джихадів просили її звільнити в обмін на інших ув'язнених. Важливо наголосити, що її роль, імовірно, була пов'язана з логістичною й технічною підтримкою організації. Експансивний характер «Аль-Каїди» збільшує її масштаби та резерв для підбору персоналу. Залучення жінок до організації змінюється залежно від філії, із якою вони працюють, і від того, на що орієнтована діяльність організації.

Жінки відіграють значну роль у діяльності терористичної організації «Чорні вдови», яка діє на території Чечні. Вони були активними з моменту її першого нападу – 7 червня 2000 р. Тоді Хава Бараєва, сестра відомого чеченського командира Арбі Бараєва, і Луїза Магомадова загнули вантажівку, наповнену вибухівкою, до тимчасового штабу елітного загону ОМОН (російського спецназу) у селі Алхан-Юрт в Чечні [9]. Більшість членів цієї організації – жінки, які виконують роль самогубиць, бомбардувальниць та вербувальниць. Світова преса назвала їх «чорними вдовами», коли стало очевидно, що вони діють із мотивів помсти за смерть своїх чоловіків, синів і братів. Ця помста є частиною національної традиції, згідно з якою сім'я покійного повинна помститися винним. Традиційно це обмежено тими, хто був безпосередньо причетний до смерті, і не поширюється на більше коло осіб. Однак А. Спекхард відзначають, що масштаби помсти суттєво змінилися й, імовірно, це пов'язано з частими експозиціями війни й тероризмом, де «помста стає узагальненою у свідомості багатьох» [9]. Чеченських жінок також мотивує бажання повернути честь собі та своїм рідним. «Рутинне згвалтування чеченських жінок російськими солдатами» приносить ганьбу та безчестя жінкам і їхнім рідним. Тому деякі жінки беруть участь у терористичних акціях як способі відновити честь їхньої сім'ї.

Після теракту «Норд-Ост» на Дубровці у 2002 р. терористи у ЗМІ випустили попередньо записане відео, яке надійшло за день до захоплення заручників. Імовірно, ситуацію із заручниками частково задумували як покарання росіян за насильство проти чеченців, і для того, щоб донести до суспільної свідомості ті страждання, яких зазнали чеченці, особливо жінки. Як заявила одна із жінок на записі: «Ми могли б так само померти тут, у Чечні, проте ми помремо, взявши з собою сотні невірних» [17]. Цілями «Чорних вдів», за інформацією А. Спекхарда, є рекрутинг; готовність стати мученицею за своє ім'я та країну, за незалежність від росії; запровадження соціальної справедливості за кривду, заподіяну їм, і помста за втрату близьких. Бажання помсти членів сім'ї свідчить про відсутність примусу з боку інших членів «Чорних вдів». Жінки мають особисту мотивацію приєднатися до організації. За інформацією А. Спекхарда і К. Ахмедової, середній вік жінок-самогубиць та бомбардувальниць у «Вдовах» – 25 років, хоча і коливається від 15 до 45 років, усі вони мотивовані психологічно й національно. Крім того, жінки, причетні до «Чорних вдів», не мають чітко визначеного сімейного стану. Віцепрем'єр-міністр уряду Чечні Р. Кадиров 11 травня 2005 р. заявив, що «чеченські жінки найнебезпечніші для національної безпеки, тому

що вони провели найризикованіші операції. Якщо така тенденція буде збережена, чеченські жінки-бомбардувальниці становитимуть серйозну загрозу національній безпеці Росії» [9].

Рух «ХАМАС», також відомий як «Рух ісламського відродження», – консервативна терористична організація в Ізраїлі, що утримувала контроль у Секторі Газа із 2007 р. до червня 2014 р. Наразі існує політичний союз між «ФАТХом» (Рухом за національне визволення Палестини) і «ХАМАС» для управління Газа. В організації «ХАМАС» беруть участь жінки, але переважно у сфері логістики і як допоміжний персонал. «ХАМАС» у минулому активно залучав жінок до своєї діяльності для створення ефекту несподіванки. Жінки діяли як терористки-смертниці, пропагандистки та підтримували матеріально-технічне забезпечення організації.

Ахлам ат-Тамімі спланувала напад на піцерію «Сбарро» у 2001 р. в Ізраїлі. Цей напад миттєво забрав життя 15 осіб, із них – вісім дітей, і поранив 130. Виходячи з цього, ат-Тамімі «несе відповідальність за одну з найсмертоносніших атак у новітній історії Ізраїлю. Її визнання та здатність впливати на інших, поза сумнівом, переконує, що жінки не є представницями слабкої статі, або за своєю суттю більш миролюбними, ніж їхні колеги-чоловіки» [16]. Цікаво, що за два місяці до атаки на «Сбарро піцца» ат-Тамімі брала участь у невдалому бомбардуванні, що призвело до змін у тактиці здійснення наступної атаки, а саме використання терориста-смертника, а не пристрою із хронометражем. Вона навіть повернулася до роботи ведучою новин відразу після того, як стався вибух, і повідомила про те, що сталося. Ат-Тамімі була заарештована Ізраїльською секретною службою, що звинуватила її в «розширенні матеріально-технічного забезпечення осередку «ХАМАС», відповідального за бомбардування «Сбарро»» [16]. Її помістили до в'язниці з кількома жінками, які потрапили туди за підтримку «ХАМАС». У період з 2002 до 2009 рр. 96 палестинських жінок намагалися влаштувати вибухи смертників: лише вісім з них були насправді успішними, й один із них здійснила учасниця «ХАМАС». Хоча ця терористична організація дотримується традиційних позицій, вона залучає жінок для просування своєї справи та дій від імені організації. В Ізраїлі є декілька жінок, ув'язнених за невдалі напади на ізраїльських військовослужбовців. Використання жінок викликає підвищений рівень уваги населення, імовірно, через «навмисну невідповідність жінок – символів родючості та дару життя, які навмисно забирають життя інших» [18].

Також є інше трактування помсти, яка додатково мотивує жінок брати участь у терористичних атаках, – це пережиті ними акти насильства.

Так, Ат-Тамімі стала збірним образом усіх жінок «ХАМАСу». М. Блум відзначає: ат-Тамімі – «це зразок жіночого визволення та лідерства. Вона не вважає себе нерівною з чоловіками. Хоча жінки можуть не відігравати керівну роль, їхня діяльність ефективна в збільшенні підтримки та приверненні уваги ЗМІ як до їхнього становища, так і населення, інтереси якого вони представляють» [16].

«Тамільські тигри» також відомі як «Тигри визволення Таміл-Ісламу» (ТВТІ), – терористична організація, створена повстанцями у кінці 1970-х рр. для боротьби з урядом Шрі-Ланки. Її діяльність спрямована на створення окремої держави для тамільського народу Шрі-Ланки. «Чорні тигри», яких інколи називають «птахами свободи», були гілкою в організації, яку вважали крилом самогубців ТВТІ. У той час як членами «Чорних тигрів» були чоловіки й жінки, від «30 до 40 % усього складу ТВТІ терористів-смертників – це жінки» [19]. Жінки «Чорних тигрів» відокремлені від своїх побратимів-чоловіків, що не уможливорює розвиток будь-яких відносин між ними. Члени організації називають один одного «братом» та «сестрою» й вважають, що це ефективний спосіб стримування статевих стосунків між учасниками бойових дій [19]. С. Несс зазначає, що «жінки здійснили більше смертних терактів від імені ТВТІ, ніж будь-яка інша організація», що, імовірно, пов'язано зі світським характером організації та посиленням прийому жінок і їх використанням як учасників бойових дій [18]. Такий рівень інтеграції всередині організації в поєднанні з успішно проведеними операціями сприяли тому, що жінки отримали можливість командувати та навчати власні підрозділи в складі «Тамільських тигрів». Середній вік дівчат, причетних до «Чорних тигрів», – від 14 до 16 років. Оскільки ТВТІ – це переважно політичний рух, то «релігія відіграє незначну або зовсім не важливу роль у вербуванні, навчанні та мотивації «Чорних тигрів». Окрім політичної мотивації, дослідники зазначають, що зґвалтування та сексуальне насильство були мотиваційними факторами, характерними для жінок, які беруть участь у ТВТІ. Загроза зґвалтування й напад сексуального характеру часто були інтегровані в пропаганду «тигрів», що була спеціально спрямована на потенційних новобранок-жінок. Також наголошують, що «Тамільські тигри» використовують історії про сексуальну віктимізацію жінок як спосіб залучення членів і виправдання нападів. ТВТІ оприлюднюють повідомлення про зґвалтування й сексуальні напади задля дискредитації урядів Шрі-Ланки та Індії» [18]. Відомо, що «Тигри» погрожували поширювати чутки про сексуальні «подвиги» жінок, якщо вони намагалися залишити організацію, адже

тих тамільських жінок, які зазнали сексуального насилля, вважають «пошкодженими товаром», і соціальні звичаї заважають їм одружитись або народити дітей» [15]. Одна з можливостей повернути честь – приєднатися до терористичної організації та брати у ній участь, бо це повертає певну гідність і честь їхній родині. До поразки у 2009 р. «Тамільські тигри» широко використовували жінок-оперативниць, а також спеціальне відділення смертниць. Організація ефективно поширювала пропаганду, яка заохочувала участь жінок в угрупованні.

У сучасному політичному процесі виділяють декілька моделей участі жінок у терористичній діяльності, серед них – соціально-політичну й соціально-релігійну. Перша характерна тим, що жінки стають терористками з власної волі задля висловлення політичного протесту суспільству та досягнення соціальної рівності з чоловіками. Особливістю другої моделі є те, що терористок здебільшого примушують до теракту представники екстремістських терористичних організацій шляхом тиску релігійних лідерів і психотропної обробки. Характерними рисами соціально-політичної моделі терористичної діяльності жінок є бажання змінити політичну систему; прагнення до участі в легальній політичній діяльності; набуття соціальної рівності з чоловіками; фанатична потреба в боротьбі за певну політичну ідею. У терористичних організаціях жінки беруть участь не лише як виконавці терактів, але і як ідеологи, стратеги й керівники. Терористичні операції, участь у яких беруть жінки, привертають значно більшу увагу засобів масової інформації. Так, про діяльність організації «Чорні вдови» опубліковано значну кількість репортажів у ЗМІ не лише через її гендерний аспект, але й тому, що організація є учасником російсько-чеченського збройного конфлікту.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сучасна жінка-терористка – це, передусім, доступний «матеріал» у руках екстремістських організацій, що сприяє досягненню ними певних матеріальних і політичних цілей. Широке висвітлення терористичної діяльності в ЗМК впливає на суспільну політичну свідомість і дестабілізує її. Жінки-смертниці завжди викликають підвищену увагу в суспільстві, а в останні роки спостерігаємо тенденцію до їх культивування. Імена терористок-смертниць ушановують у терористичних угрупованнях, їх увічнюють у назвах шкіл, вулиць, їм присвячено пісні та поетичні збірки, у яких лунають заклики діяти за їхнім прикладом. Отже, проблема жіночого тероризму набуває нових форм і масштабів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврилин, Ю. В., Смирнов, Л. В. (2003). Современный терроризм: сущность, типология, проблемы противодействия: учеб. пособие, Москва: ЮИ МВД России: Книж. мир, 666 с.
2. Адамова, М. А. (2008). Женский терроризм в современном политическом процессе. Дис. на соискание уч. степени канд. полит. наук, 23.00.02 – Политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии, Ставрополь, 22 с.
3. Bizovi, O. Deviant Women: Female Involvement In Terrorists Organizations. URL: <https://www.mercyhurst.edu/sites/default/files/uploads/799711-bizovi-thesis-final.pdf>.
4. Шарафутдинова, Э. Женский терроризм в контексте исламского интегризма. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zhenskiy-terrorizm-v-kontekste-islamskogo-integrizma>.
5. Бессонова, С. И. Женский терроризм: «бескорыстные убийцы». URL: <https://moluch.ru/archive/62/9295/>.
6. Малышев, В. Г. Социально-психологические аспекты участия женщин-смертниц в террористической деятельности. URL: <http://www.iimes.ru/?p=3960>.
7. Ильченко, О. Ю. Биологические теории о преступной активности женщин. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/biologicheskie-teorii-o-prestupnoy-aktivnosti-zhen-schin>.
8. Schweitzer, Y. Palestinian female suicide bombers: Virtuous heroines or damaged goods. URL: [https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/systemfiles/\(FILE\)1300713843.pdf](https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/systemfiles/(FILE)1300713843.pdf).
9. Speckhard, A. Black Widows: The Chechen female suicide terrorists. URL: <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2017/08/Female-Suicide-Bombers-63-80.pdf>.
10. Садик, Дж. Аль-Азм. Что такое Исламизм? URL: http://world.lib.ru/a/amusxja_m/060222_amper_islam.shtml.
11. Наумец, А. Б. (2000). Влияние религиозного фактора на возникновение терроризма. *Современный терроризм: состояние и перспективы*/под ред. Е. И. Степанова, Москва: Эдиториал УРСС, с. 133–138.
12. Ланцов, С. А. (2008). Политическая конфликтология, Санкт-Петербург, 319 с.
13. Ким, И. А. Гендерное неравенство в исламе: женский терроризм. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gendernoe-neravenstvo-v-islame-zhenskiy-terrorizm>.
14. Ильченко, О. Ю. (2016). Женщины и террор: участие женщин в террористическом движении, *Вестник Института социологии*, № 7, с. 130–141.
15. Von Knor, K. (2007). The female Jihad: Al Qaeda's women. *Studies in Conflict & Terrorism*, 30 (5), p. 397–414.
16. Bloom, M. Bombshell: Women and Terrorism. URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt46nq58>.
17. CNN: Gunmen release chilling video. URL: <http://edition.cnn.com/2002/WORLD/europe/10/24/moscow.siege.video/>
18. Schweitzer, Y. Palestinian female suicide bombers: Virtuous heroines or damaged goods. URL: [https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/systemfiles/\(FILE\)1300713843.pdf](https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/systemfiles/(FILE)1300713843.pdf).
19. Cragin, R. K. Women as terrorists: Mothers, recruiters, and martyrs. URL: <https://products.abc-clio.com/abc-clio/corporate/product.aspx?pc=E2555C>.

REFERENCES

1. Gavrilin, Ju. V., Smirnov, L. V. (2003). *Sovremennyy terrorizm: sushhnost', tipologija, problemy protivodejstvija*. Uchebn. posob., Moskva: JuI MVD Rossii, Knizhnyj mir, 666 p.
2. Adamova, M. A. (2008). *Zhenskij terrorizm v sovremennom politicheskom processe*. Dissertacii na soiskanie uch. st. kand. pol. n., 23.00.02 – Politicheskie instituty, jetnopoliticheskaja konfliktologija, nacional'nye i politicheskie processy i tehnologii, Stavropol', 2008, 22 p.
3. Bizovi, O. *Deviant Women: Female Involvement In Terrorists Organizations*. URL: <https://www.mercyhurst.edu/sites/default/files/uploads/799711-bizovi-thesis-final.pdf>.
4. Sharafutdinova, Je. *Zhenskij terrorizm v kontekste islamskogo integrizma*. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zhenskiy-terrorizm-v-kontekste-islamskogo-integrizma>.
5. Bessonova, S. I. *Zhenskij terrorizm: «beskorystnye ubijcy»*. URL: <https://moluch.ru/archive/62/9295/>.
6. Malyshev, V. G. *Social'no-psihologicheskie aspekty uchastija zhenshhin-smertnic v terroristicheskoy dejatel'nosti*. URL: <http://www.iimes.ru/?p=3960>.
7. Il'chenko, O. Ju. *Biologicheskie teorii o prestupnoj aktivnosti zhenshhin*. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/biologicheskie-teorii-o-prestupnoy-aktivnosti-zhenschin>.
8. Schweitzer, Y. *Palestinian female suicide bombers: Virtuous heroines or damaged goods*. URL: [https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/systemfiles/\(FILE\)1300713843.pdf](https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/systemfiles/(FILE)1300713843.pdf).
9. Speckhard, A. *Black Widows: The Chechen female suicide terrorists*. URL: <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2017/08/Female-Suicide-Bombers-63-80.pdf>.
10. Sadik, Dzh. *Al'-Azm. Chto takoe Islamizm?* URL: http://world.lib.ru/a/amusxja_m/060222_amper_islam.shtml.
11. Naumec, A. B. (2000). *Vlijanie religioznogo faktora na vozniknovenie terrorizma / Sovremennyy terrorizm: sostojanie i perspektivy*. Pod red. E. I. Stepanova, Moskva: Jeditorial URSS, 2000, p. 133–138.
12. Lancov, S. A. (2008). *Politicheskaja konfliktologija*, SPB, 2008, 319 p.
13. Kim, I. A. *Gendernoe neravenstvo v islame: zhenskij terrorizm*. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gendernoe-neravenstvo-v-islame-zhenskiy-terrorizm>.
14. Il'chenko, O. Ju. (2016). *Zhenshhiny i terror: uchastie zhenshhin v terroristicheskom dvizhenii*, Vestnik Instituta sociologii, № 7, p. 130–141.
15. Von Knop, K. (2007). *The female Jihad: Al Qaeda's women*. *Studies in Conflict & Terrorism*, 30 (5), p. 397–414.
16. Bloom, M. *Bombshell: Women and Terrorism*. URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt46nq58>.
17. CNN: *Gunmen release chilling video*. URL: <http://edition.cnn.com/2002/WORLD/europe/10/24/moscow.siege.video/>.
18. Schweitzer, Y. *Palestinian female suicide bombers: Virtuous heroines or damaged goods*. URL: [https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/systemfiles/\(FILE\)1300713843.pdf](https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/systemfiles/(FILE)1300713843.pdf).
19. Cragin, R. K. *Women as terrorists: Mothers, recruiters, and martyrs*. URL: <https://products.abc-clio.com/abc-cliocorporate/product.aspx?pc=E2555C>.

Матеріал надійшов до редакції 01.10.2022 р.